

Christelijk Gymnasium Beyers Naudé te Leeuwarden. Foto's: Jacob van Essen

Een educatieve uitgeverij, een onderwijsbegeleidingsdienst en twee hogescholen werken intensief samen met het primair en voortgezet onderwijs aan een digitaal systeem om de taalontwikkeling van het Fries te kunnen volgen.

Het volgen van Friese taalontwikkeling FLEXIBEL EN OPBRENGSTGERICHT

WIM DE BOER

De Friese taal is binnen de provincie Fryslân een verplicht onderdeel van het curriculum in het primair onderwijs (po) en de eerste klas van het voortgezet onderwijs (vo). Daarna hebben scholen de keuze om het in de andere jaren aan te bieden. De Onderwijsinspectie heeft in 2009 onderzoek gedaan naar het Fries in het onderwijs. Ze

concludeert dat 'de kwaliteit van het vak Fries de nodige zwakke plekken vertoont' (p. 55). Zo slagen leraren er volgens de Inspectie onvoldoende in om hun lessen af te stemmen op de verschillen tussen leerlingen. Er wordt 'nauwelijks opbrengstgericht gewerkt' (p. 56). Docenten in het vo maken meestal gebruik van zelfgemaakte toetsen, en soms worden materialen uit methoden gebruikt. Echter, 'genormeerde en methodeonafhankelijke

toetsen zijn er voor Fries niet voorhanden' (p. 55). De Inspectie zou willen zien dat scholen meer opbrengstgericht aan Fries gaan werken, waarbij het leerstofaanbod beter afgestemd wordt op de (talige) capaciteiten van de leerlingen. De Inspectie gaf als conclusie van het rapport onder andere de aanbeveling om een toets- of leerlingvolgsysteem voor Fries te ontwikkelen.

De conclusies van het Inspectierapport zijn begin 2013 met het onderwijsveld besproken en dit heeft ertoe geleid dat de provincie dat jaar de eerste stappen heeft gezet om meer inzicht te krijgen in de stand van zaken ten aanzien van de toetspraktijk in het po en vo, en de ideeën die hierin het onderwijs over bestaan. Een consortium, bestaande uit twee lectoraten van de Friese hogescholen NHL en Stenden, een onderwijsbegeleidingsdienst en een uitgever, organiseerde diverse interviews en rondetafelgesprekken met docenten en andere professionals uit het po en vo. Dit consortium is op basis van zijn onderzoek (De Boer, Goodijk, De Jong, Jonkman & Walsweer, 2013) een vervolgtarjet gestart met hulp van de provincie Fryslân. Het doel werd om samen met het onderwijsveld te komen tot een digitaal systeem om de taalontwikkeling van het Fries te kunnen volgen. Het leerlingvolgsysteem Grip (<www.grip.frl>) kan vanaf schooljaar 2016–2017 door het po en vo in gebruik genomen worden.

Referentiekader Fries

Voorwaarde voor het volgen van taalontwikkeling is een duidelijke visie op het leren van de taal en een duidelijk en hanteerbaar kader dat door alle partijen (methodemakers, opleiders, toetsontwikkelaars) gebruikt kan worden. Het Europees Referentiekader voor Talen (ook wel ERK; Council of Europe, 2001), dat eerder al gebruikt werd voor het Fries, is een dergelijk leerplan. Het ERK is opnieuw bekeken en bewerkt en de verbinding met het Referentiekader Taal van Meijerink (OCW, 2009) is gemaakt. Dit heeft geresulteerd in het Referentiekader Fries, het rrF (Jonkman, 2015; Oosterloo & Meestringa, 2015).

Het rrF geeft beschrijvingen van de kwaliteiten van leerlingen op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden en doet dat op verschillende niveaus. Het geeft niveaubeschrijvingen die uitgewerkt zijn in 'ik-kan-beweringen' voor de mondelinge en schriftelijke taalbeheersing voor de domeinen luisteren, spreken, lezen, schrijven en gesprekken voeren. In het rrF wordt op een overzichtelijke wijze aangegeven wat een leerling moet kunnen, in welke contexten (genres), voor welke doelen

en op welk niveau. Het rrF wordt gezien als het samenhangend curriculum voor de evaluatie-instrumenten, maar ook voor de nieuwe uitgaven van de verschillende methodes Fries voor het po, vo en mbo.

Grip op taalontwikkeling

De docent Fries in het vo staat voor grote uitdagingen als het gaat om differentiatie. Niveauverschillen tussen leerlingen in een klas kunnen zeer groot zijn. Zo zijn er moedertaalsprekers en leerlingen die van buiten Fryslân komen, voor wie het Fries een vreemde taal is. Ook zijn er grote verschillen ontstaan door de mate van aandacht die het Fries krijgt in het po. Leerlingen van een drietalige school (*trijetalige skoalle*), waar het Fries ook als instructietaal wordt gebruikt, zullen met een heel ander niveau instromen dan leerlingen voor wie het vak voor veertig minuten per week op het rooster stond.

Uitgevers werken aan nieuwe digitale methoden, waarbij onder andere ook adaptieve educatieve games worden ingezet voor bijvoorbeeld de taalverzorging. Op het gebied van het volgen van de taalontwikkeling zijn er echter beperkte middelen aanwezig om recht te doen aan de complexe context van het Fries (Onderwijsinspectie, 2010). Het uitgangspunt voor de ontwikkeling van het leerlingvolgsysteem Fries is dan ook dat er voldoende evaluatie-instrumenten zouden moeten komen waarmee de docent passende keuzes kan maken gezien zijn onderwijsvisie en waarbij rekening wordt gehouden met de verscheidenheid in niveau van de leerlingenpopulatie. Een belangrijk uitgangspunt daarbij is dat evaluatie meer formatief ingezet moet kunnen worden, zodat docent en leerling meer grip krijgen op de taalontwikkeling, op verbeterpunten en wat de volgende stappen in het leerproces worden.

In 2014 is het consortium gestart met de ontwikkeling van een leerlingvolgsysteem en evaluatie-instrumenten. Kenmerkend voor de aanpak van alle onderdelen is dat de rol van docenten groot is en dat instrumenten en aanpakken meerdere keren in de praktijk getest worden, waarna revisie onderdeel is van het ontwerpproces. Voor de methodeonafhankelijke evaluatie is er door de lectoraten van NHL en Stenden aan de volgende instrumenten gewerkt:

- leesbegriptoetsen;
- grammatica-, spelling- en woordenschattoetsen (de zogenaamde Frisiatoetsen);
- observatie-instrumenten voor de vaardigheden gesprekken voeren en spreken (zoals interview, informa-

tieve presentatie en mondeling betoog) en schrijven (zoals brief, verslag, instructies en recensies). De Afûk (uitgever) werkte aan de volgende methodegebonden evaluaties:

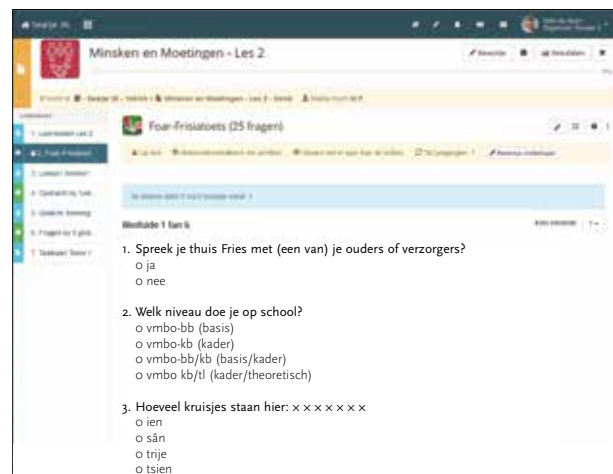
- een taalkaart waarop op verschillende momenten de beginsituatie en taalhouding gemeten/geregistreerd worden;
- luistervaardigheids- en tekstbegriptoetsen;
- grammatica-, spelling- en woordenschattoetsen;
- zelfevaluatie-instrumenten voor leerlingen, gebruikmakend van rubrics, voor het zelf beoordelen van gemaakte opdrachten/presentaties en dergelijke.

Het leerlingvolgsysteem voor het Fries heeft de naam Grip gekregen, verwijzend naar de grip die leerlingen en docenten krijgen op de taalontwikkeling. Grip wordt ontwikkeld als een module van het digitale platform eduFrysk, waar ook de nieuwe digitale methodes Fries voor het po en vo op beschikbaar zijn of komen. Voor het vo is in 2015 de methode *Searje 36* gelanceerd. Meer dan zestig procent van de leerlingen in de eerste klas van het vo maakt nu gebruik van deze methode, die volledig digitaal is.

Grip biedt de docent en de leerlingen de digitale evaluatie-instrumenten. Het digitaal afnemen heeft als voordeel dat dit de docenten tijdsinstaat oplevert voor wat het nakijken en de registratie betreft. Voor leerlingen betekent het dat resultaten op toetsen en evaluaties direct beschikbaar kunnen zijn en dat er direct feedback gegeven kan worden. Ook kunnen de evaluaties gekoppeld worden aan de doelen van het rrf, waardoor er voor de docent en leerling meer inzicht gegeven wordt in de taalontwikkeling.

Leerlingvolgsysteem

Het leerlingvolgsysteem werkt als een module binnen het digitale platform eduFrysk, maar is zo in te zetten dat

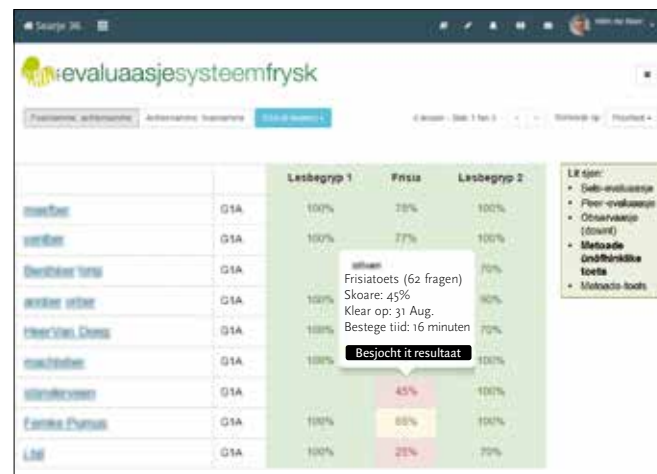

Figuur 1. Voorbeeld van de Frisiatoets (fragment)

evaluatie-instrumenten een onderdeel vormen van de methode. Zo kunnen de methodeonafhankelijke toetsen (bijvoorbeeld de leesbegrip- of de Frisiatoets) als les of lesonderdeel opgenomen worden. Voordeel is dat leerlingen geen extra accounts nodig hebben voor de digitale afname van deze toetsen en dat ze bekend zijn met de werking van het systeem. Figuur 1 geeft een voorbeeld van hoe dat eruit kan zien.

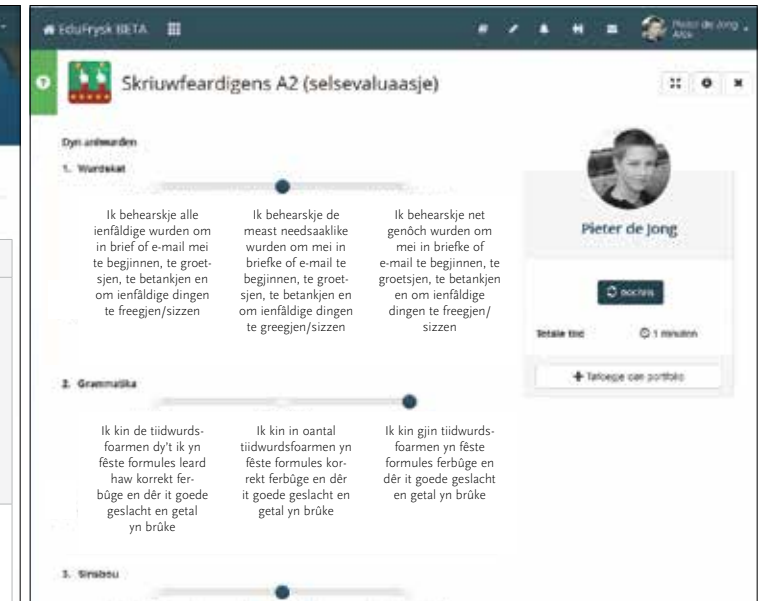
Voor de docent worden de resultaten op de methoedetoetsen en methodeonafhankelijke toetsen en andere vormen van evaluatie in één overzicht bijgehouden. Dit overzicht kan per klas en per leerling bekeken worden, en de docent kan kijken naar wat een leerling gedaan

Figuur 2. Overzichtsmodule (Grip) voor de docent van alle vormen van evaluatie, met mogelijkheden om door te klikken naar de resultaten

	A1	A2	B1	B2	C1
beskriuwe, ferklearje, ynstruearje	Kin wat oer him/harsels of oaren opskriuwe. Kin in adres opskriuwe. Kin fragen oer himsels ynfolje.	Kin in persoan beskriuwe. Kin in kaart stikje skriuwe neffens in fest stramyn. Kin in standert-formulier ynfolje.	Kin mieningen, gefoelens en reaksjes op foarfallen beskriuwe. Kin feitelike ynformaasje gearfertsje. Kin in fersyk opstelle.	Kin ynformaasje trochjaan. Kin ferslaggen meitsje. Kin in begryplike gearfetting meitsje.	Kin detaillearre rapporten en wiidweidige ferslaggen skriuwe. Kin gearfettingen meitsje fan yngewikkelde teksten.
beskôgje, betoeh hâlde			Kin feitelike ynformaasje becommentarjearje.	Kin kommentaar jaan op it nijs en fisis.	Kin yn in skôging ferbannen lizze en saken oanjaan.

Figuur 3. Het portfolio van een leerling (fragment)

Figuur 4. Voorbeeld van een zelfevaluatie-instrument voor een leerling voor het zelf beoordelen van gemaakte opdrachten/presentaties (fragment)

heeft, door de gemaakte toetsen of observaties te openen. Hij kan op basis van de evaluatie een reactie en eventueel een cijfer geven (zie figuur 2).

De leerlingen werken aan een digitaal portfolio. Een belangrijk instrument in het portfolio is het Referentiekader Frysk (rrf), waarbij de 'ik-kan-beweringen' en de tekstvormen (genres) per taaldomein via een tabel beschikbaar zijn. In figuur 3 is te zien hoe een leerling in zijn portfolio een overzicht heeft van alle vormen van evaluatie, waarbij de voortgang gekoppeld kan worden aan de ERK-uitwerkingen van het Referentiekader Fries.

Kenmerk van het portfolio is dat de leerling zelf eigenaar is en zelf bewijzen van het niveau en voortgang kan koppelen aan zijn portfolio. Zo kan een leerling een persoonlijke brief die hij als opdracht geschreven heeft, koppelen aan de rrf-bewering 'Kin ûnderfiningen en yndrukken beskriuwe' (schrijven B1). Figuur 4 laat zien hoe een leerling op basis van een eigengemaakte brief een zelfevaluatie met behulp van rubrics maakt. De brief en de zelfevaluatie kunnen worden toegevoegd aan het portfolio.

Toekomstige ontwikkelingen

Het leerlingvolgsysteem Grip wordt op dit moment voor en door het onderwijsveld ontwikkeld. Het rrf is de basis om de taalontwikkeling van kinderen te kunnen volgen; het geeft samenhang en duidelijkheid. Het doel is dat het Referentiekader Fries steeds gebruikt wordt bij de verscheidenheid aan toetsen en andere vormen van eva-

luatie, voor de verschillende niveaus en taaldomeinen.

De relevantie en de effectiviteit moeten zich nog bewijzen, maar de aanpak waarbij er door een breed consortium gewerkt wordt aan gefundeerde en praktische oplossingen die antwoorden geven op ideeën en wensen uit de praktijk, lijkt succesvol. In april 2015 werd, op een drukbezocht onderwijscongres, verslag gedaan van de voortgang. Docenten reageerden enthousiast. Nog meer scholen, docenten en leerlingen werken dit jaar mee aan de verschillende pilots van de deelprojecten, om zo de verschillende evaluatie-instrumenten en het leerlingvolgsysteem verder te verbeteren. Voor de zomer van 2016 wordt Grip opgeleverd en komt het beschikbaar voor het onderwijs. De consortiumpartners zien meerdere mogelijkheden om de komende jaren verder te werken aan Grip. Dit zal inzet zijn van de discussie met het onderwijsveld en de overheden.

LITERATUUR

- Boer, W., Goodijk, E., Jong, S. de, Jonkman, R., & Walsweer, A. (2013). *Foarstel foar in evaluaasje-systeem foar it fak Frysk*. Ljouwert: Afûk.
- Council of Europe. (2001). *Common European Reference Framework for Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Inspectie van het Onderwijs. (2010). *Tussen wens en werkelijkheid*. Utrecht: Auteur.
- Jonkman, R. (2015). Grip op het Fries. *Levende Talen Magazine*, 103(6), 42.
- OCW. (2009). *Referentiekader taal en rekenen*. Enschede: Projectgroep Doorlopende leerlijnen Taal en Rekenen.
- Oosterloo, A., & Meesringa, T. (2015). *Referensjeramnt Frysk*. Leeuwarden: Afûk.